

A. C. Riis-Lowson.

Brørup Højskoles første Forstander.

Af August F. Schmidt.

Andreas Christian Riis-Lowson, der oprettede *Brørup Højskole* og endte sine Dage som Præst i Thy, blev født den 12. April 1827 på *Seemgård* ved Ribe. Hans Forældre var Gårdejer *Jens Riis* og *Ane Magdalene, f. Jacobsen*. Andreas Riis viste tidligt Lærenemme og Læselyst og kom derfor til at gå i Ribe Latinskole, hvorfra han blev Student i 1847. Imedens han i København studerede Teologi, kom han i Huset hos sin Onkel, den ugifte Etatsråd, Rådmand *Chr. Riis-Lowson*, der iøvrigt var en højtstående Frimurer. Inden Andreas Christian Riis i 1827 blev født, sagde Etatsråden til Gårdejer Jens Riis: »Bliver det en Dreng, skal han opkaldes efter mig og arve mit Fideikommis«. Da så Etatsråd Riis-Lowson den 29. August 1849 afgik ved Døden, blev Sønnen fra Seemgård Ejer af det Lowsonske Fideikommis, der begyndte med Godset *Basnæs* (oprindelig 788 Tønder Hartkorn, substitueret med en Fideikommiskapital på 85,700 Kr.), hvor Fideikommisset blev oprettet af Geheimeråd *Chr. L. Schütz* (død 1812), hvis Hustru var født Lowson. Schütz solgte Basnæs 1805 for 275,000 Rigsdaler.

A. C. Riis-Lowson gik frivillig med i Krigen 1848.

Da han som Soldat fik Tyfus, kom han ikke med i noget Slag. Han blev dog senere Dannebrogsmænd for sin Krigsdeltagelse. — 1855, den 22. Juni, blev R. L. theologisk Kandidat. I det følgende Åarstid (1856) studerede han ved Universiteterne i Halle og Heidelberg. Han havde jo Råd til det!

Den 27. December 1856 blev Riis-Lowson i Rejsby i Sønderjylland viet til *Sophie Marie Magdalene Gude*, født 17. Februar 1834 i København, Datter af Poul Jørg. Gude (der var Brygmester hos den gamle Brygger J. C. Jacobsen på Carlsberg) og Karen, f. Hansen.

I 1857, den 8. Januar, blev Riis-Lawson kaldet til personel Kappellan i *Emmerlev* ved Tønder. Hans Ordination fandt Sted den 21. Januar nævnte År. Allerede i 1858, den 15. Maj, blev han udnævnt til 2. Kompastor i *Læk* i Kær Herred Syd for Tønder. I Læk, der jo nu hører til Tyskland, var dengang en hel Del Hjemmetyskere, så det var et vanskeligt Sted at være Præst. Men Riis-Lowson var sikkert den rigtige Mand at ansætte i Læk Præsteembede. Der er blevet sagt af en Rigsdagsmand, Pastor J. C. Zahle, at det Hallske Ministerium sendte de mest stivnakkede Embedsmænd ned til de national blandede Distrikter, for at de skulde køre Beboerne i stramme Tøjler. Pastor Riis-Lowson angives at have været en sådan stivnakket Embedsmand. Han var dog ligedan overfor både »de store« og »de små«. Troede han i en Kontrovers at have Ret, gav han ikke efter, men var Striden udkæmpet og Udfaldet givet, var han villig til at række Hånden til fornyet Venskab uden Hensyn til, om han selv eller Modparten havde sejret. Og Forlig med Riis-Lowson var ikke på Skrømt. Han var en helt igennem retlinet Mand. Under sin Embedstid som Kompastor (Diakon) i Læk blev R. L. kendt for sin Iver i Danskhedens Tjeneste og var

derfor hadet af Hjemmetyskerne. Han blev naturligvis forjaget i 1864. Fru Riis-Lowson og Børnene rejste Dagen efter, at Herredsfogden og R.-L. selv var flygtet nordpå Natten i Forvejen. Hjemmetyskerne slog Sten ind ad Ruderne efter Fru R.-L. og hendes små Børn. De rejste så op til Broderen på Seemgård. Her opholdt de sig en længere Tid. Da Seemgård i 1867 brændte, gik alt Riis-Lowsons Tøj og alle Møbler op i Luer. Hans Interesse for Sønderjylland var så stor, at han i Årene efter Fredsslutningen ikke så sjældent tog over Grænsen om Søndagen og holdt dansk Gudstjeneste i private Hjem og i Kirker i de vestlige Sogne. Kirkehistorikeren *L. Koch*, der i 1868–70 var Forstander for Højskolen i *Brøns* nogle Mil Syd for Ribe, har i sine Erindringer kort omtalt Riis-Lowsons Virksomhed som dansk Rejsepræst i Brønsegnen.¹⁾

I Mellemslesvig var der i Årene mellem de to slesvigske Krige ansat en Del danske Præster, der på forskellig Vis har indlagt sig Fortjeneste. Mest kendt af disse blev Riis-Lowsons Skolekammerat, *H. F. Feilberg*, der i 1856 blev Kapellan hos Ejler Hagerup i Store og Lille Solt i Angel. I Forsommeren 1859 foretog Feilberg en Rejse til England og Skotland. I Stirling i Skotland modtog han Brev fra sin Fader, som indstændigt opfordrede ham til at komme hjem, da han var indstillet til Præsteembedet i Ladelund i Mellemslesvig. Det var svært at afbryde Rejsen, ikke mindst fordi Feilberg følte, at han var alt for legemlig svag til at kunne sejre ved en Valgprædiken; men på den anden Side vilde han ikke gøre sin Fader imod. Han rejste så hjem og blev naturligvis ikke valgt. Hans Fader havde iøvrigt fra først af ikke ønsket ham.

1) *L. Koch: En gammel Præsts Erindringer* (1921), 85.

sket at kalde ham hjem, men Riis-Lowson fra Læk — der ikke ligger så langt fra Ladelund — havde skrevet til den gamle Feilberg, at han absolut måtte kalde Sønnen hjem, da han var sikker på at blive valgt. Feilberg fik senere Kaldet i Valsbøl Øst for Ladelund. Det skulde imidlertid ikke blive sidste Gang, Riis-Lowson og Feilberg fik med hinanden at gøre.¹⁾

Efter sin Entledigelse den 28. Oktober 1864 fra Læk var R.:L. uden Præsteembede, og da det var vanskeligt lige efter 1864 at få Kald, fordi de afskedigede sønderjydske Præster jo søgte alle de Sogne, der var ledige, blandede han sig i *Politik*. Så tidligt som 30. Maj 1865 blev han Medlem af Rigsrådets Folketing for Ribekredsen. Da han var yderlig konservativ, stemte han for Revisionen af 5. Juni Grundloven. Men allerede 4. Juni 1866 faldt han i sin Kreds. Hermed var han ude af aktiv Politik. Familien boede stadig på Seemgård.

Et Par År efter, 1869, begyndte han imidlertid en *Højskole* i *Eskelund* i Brørup Sogn, en Mils Vej Vest for Askov. Det var hans Hensigt, at *Brørup Højskole* (åbnet 1. November 1869) skulde danne en Modvægt mod Ludvig Schrøders Askovskole. I sin Åbningstale sagde R.:L. bl. a., at Højskoletanken *ikke* var udgået fra Grundtvig. Denne Udtalelse medførte et længere Ordskifte mellem R.:L. og Overlærer *Riis* i Ribe Stiftstidende 1869, Nr. 262—273—281 o. fl. Nr. — I de År, Riis-Lowson var Højskoleforstander i Brørup, afholdtes der Skolemøder i Holsted. Her talte Mænd som L. Schrøder, H. Nutzhorn og N. J. Termansen. Riis-Lowson mødte ved disse Møder og optog Diskussion med de nævnte Mænd. I

1) Jfr. Marius Kristensen: H. F. Feilberg (1923), 26.

et sådant Ordskifte var han en vanskelig Modstander, da han repræsenterede den tørre Forstandighed, og man havde Indtryk af, at han *vilde* være Modstander og ikke lade sig overbevise. Man kommer uvilkårligt til at tænke på Testrup—Viby, de mange lignende Kampe mellem Jens Nørregård og Lars Bjørnbak. I mangt og meget lignede Riis-Lowson upåtvivleligt Bjørnbak. Den, der bedst kunde magte R.=L., var Nutzhorn, han brugte et Våben, som R.=L. ikke kunde værges sig imod, nemlig Ironien; det var det værste, når man ikke vilde tage ham alvorlig.¹⁾

I 1869 blev H. F. Feilberg kaldet til Sognepræst for Brørup-Lindknud. Dette Valg var imidlertid ikke efter deres Hoved, der havde mest at sige i Brørup Sogn; de var stærkt konservative i politisk Henseende og havde udset sig Riis-Lowson. Da denne Plan ikke gik igennem, var det, man oprettede Brørup Højskole ved Eskelund med R.=L. som Forstander. Umiddelbart før denne Højskoles Oprettelse kom R.=L. en Aften til Feilberg i Besøg og sagde venligt, at han var opfordret til at oprette en Højskole i Eskelund, og også vilde gøre dette, om det ikke vilde volde Feilberg Fortræd. Feilberg sagde, at for hans Skyld gjorde det ingenting, men frarådede det forøvrigt; men det skulde nu gøres, det var Politik, og Skolen begyndte med en Snes Elever, og da den havde stået tre År, endte den med een Elev og to Processer. Personlig var der intet i Vejen mellem Feilberg og Riis-Lowson; men det gjorde Feilberg ondt, at han havde forskellig Modstand i Sognet, og blandt Modstanderne var hans gamle Skolekammerat.²⁾

1) J. K. Jensen i »Fra Ribe Amt« 1932, 41. Se iøvrigt min Artikel: Brørup Højskole (Kolding Folkeblad 3. Decbr. 1934).

2) Her skal jeg ikke gaa nærmere ind paa Feilbergs Brøruptid og Riis-Lowsons Virksomhed i Brørup, da denne Sag er godt klarlagt andetsteds. Se »Fra Ribe Amt« 1932, 41—76.

Da Riis-Lowson havde tabt Slaget i Brørup, søgte han ind i et Præstekald igen. Han var så heldig at få Embede i *Tømmerby* og *Lild* (Vester Han Herred), der var ledigt i 1872. Anførte År den 19. August blev han udnævnt til sin nordenfjordske Stilling, og Resten af sin Levetid var han knyttet til *Thisted Amt*.

I Tømmerby—Lild forblev Riis-Lowson kun i fire År, mer i denne Tid nåede han sammen med sin Hustru at blive meget afholdt. Mange År efter Tømmerby—Lild Tiden har Præsteparrets Datter, Fru *Helga Høyer* (gift med Sagfører Frederik Rasmus Høyer, død 1918 i Århus), hørt, hvorledes Folk i det nævnte Pastorat med Tak og Glæde omtalte Riis-Lowsons. I Tømmerby stiftede Riis-Lowson Bekendtskab med den engelske Ingeniør *W. Stevens*, der ledede Udtørringen af Bygholm Vejle. De to Mænd blev nære Venner, og Venskabet holdt, til Døden skilte dem ad.

1876, den 24. Maj, kaldtes Riis-Lowson til det store *Vestervig Sogn* i Refs Herred. Her i denne minderige Vestkystegn forblev han til sin Død i 1896.

Som Præst i Vestervig opnåede han betydelig Anseelse. Hans Forkyndelse var lige langt fra Indre Mission og den grundtvigske Retning. Når Lejlighed gaves, bekæmpede han begge de nævnte kirkelige Fløje. Hans Prædikener var for Folk, der ikke gik i nogen af disse Retninger. For det meste var hans Tale meget fængslende. I sin Præstegerning var han særdeles påpasselig, navnlig med Sygebesøg. Ved Sygesengen var han især afholdt. Var der foruden Sygdom Smalhans til Huse, stod Præstens Pung altid

Marius Kristensen: H. F. Feilberg (1923), 34 ff. I H. F. Feilbergs Samling i Dansk Folkemindesamling ligger en Pakke, som Feilberg har kaldt »Brørup-Krigen«. Heri har han samlet Aktstykker (Skrivelser, Breve o. s. v.), der var indgaaet til ham i den Tid, Striden fandt Sted.

åben, og han gav af et godt Hjærte og med rund Hånd. Ved hans Død blev der vidnet, at han vilde blive savnet i talrige fattige Hjem, og mange af Sognets Beboere var der, som i Dagene efter Riis-Lowsons Bortgang sagde: »Vi får ikke let en gjævere Præst igjen, sådan i det hele«. Hans Godgørenhed i Forbindelse med hans ligefremme Omgang over for dem, han kom i Berøring med, gjorde, at han var afholdt af de fleste.

Også i det praktiske Liv søgte R.-L. at hjælpe sine Sognebørn. Plantningssagen interesserede ham stærkt, og han har en ikke ringe Andel i, at Folk i Vestervigegnen fik anlagt Haver ved deres Huse.

Som den ivrige Højrepolitiker Riis-Lowson var, sluttede han sig i 1870'erne til Provisoriet og var befæstningslysten. At en Præst, der som R.-L. beskæftigede sig med ethvert Samfundsspørgsmål og stærkt kæmpede for sin Opfattelse, ikke kunde være alles Ven, siger sig selv. Men det var helt sikkert, at der i Vestervigegnen kun var ganske enkelte, der ikke bagefter vilde indrømme, at R.-L. i Virkeligheden var en god Mand og kun vilde det bedste, om det end af og til søgtes fremmet på en mindre heldig Facon, hvorved han fik Modstandere, som en mere diplomatisk Mand kunde have undgået. Hvor kritisk han bedømte de Forhold, han bekæmpede ganske ene, kan ses af hans Forsøg på at modvirke Askov med sin Højskole i Brørup. Ved sin politiske Deltagelse i 1870—1880'erne gavnede han i Virkeligheden ikke Regeringens Politik. Estrups Modstandere så gerne, at Riis-Lowson tog Ordet. Hans faste Tro på Provisorieregeringens Ufejlbarlighed var i Overensstemmelse med hans Syn på Landestyre, fremstået ved ensidig Læsning og Påvirkning. Var hans politiske Mening ved heldigere Indflydelse bleven oppositionel,

havde han utvivlsomt lige så hensynsløst lagt sig i Selen for denne Side. Om Riis-Lowsons politiske Virke i Thy skriver den Mand, der har forfattet Nekrologen om ham¹⁾, at der iøvrigt var ret sikre Tegn på, at han i sine sidste 3—6 Leveår havde fået stærke Tvivl om, at den førte Højrepolitik var af rigtig Lødhed. »Man fik da nærmest Indtryk af, at han meget stærkt nærmede sig Venstre og derved sine Ungdomstanker om Folkets Medbestemmelsesret, som de daværende nationalliberale krævede paa samme Maade, ja med de samme Ord som Venstre nu. Det vilde have været ganske morsomt at se Pastor Riis-Lowson ved politiske Valg Side om Side med Venstre, ligesom han stod ved Kommunevalg. Men det naaedes ikke!«²⁾

Riis-Lowson må i Egnen have været anset for meget fornem, hvad vi får en Oplysning om hos *Evald Tang Kristensen*. Da denne vor berømte Folkemindesamler sidst i Maj 1894 var på Indsamlingsrejse i Thy, kom han også til Vestervig, efter at have besøgt Lærer *Johan Nielsen* i Randrup. Om sit Besøg i Vestervig Præstegaard fortæller E. Tang Kristensen: »Præsten der i Sognet, den gamle Riis-Lowson, havde man skildret mig som en meget ærværdig og gammeldags Herre, der holdt paa sin Værdighed, og saa fik jeg da Lyst til ogsaa at besøge ham. Altsaa gik jeg til Præstegaarden, der laa lidt Nord for Skolen og fandt i Manden en meget rar gammel Mand, der ikke var nær saa ærværdig, som han var bleven mig skildret, og jeg syntes helt godt om ham«.³⁾ Tang Kristensens Ord stemmer jo godt overens med,

1) —d. i »Thisted Amts Tidende« 23. Sept. 1896 (måske Bankdirektør Vestergård, Thisted).

2) Thisted Amts Avis 23. Sept. 1896.

3) Evald Tang Kristensen: Minder og Oplevelser IV (1928), 25. Jfr. Historisk Årbog for Thisted Amt 1932, 303.

hvad der ovenfor er nævnt om Riis-Lowsons Afholdthed og ligefremme Omgang med Folk, han kom i Berøring med. Hans store Gæstfrihed har naturligvis også gjort et godt Indtryk på E. Tang Kristensen!

A. C. Riis-Lowson var en mere end almindelig kundskabsrig Præst. Når hans Livs Virksomhed imidlertid ikke kom til at sætte dybe Spor noget Sted, hidrører dette vistnok især fra, at han ikke ganske forstod sin Tid. Det nytter sjældent at slå sig frem, og Omgivelserne lider ikke gerne, at der bruges alt for stærke Midler, selvom Meningen kan være god nok.¹⁾ Han havde selvsagt de bedste Hensigter med sit Arbejde indenfor det politiske Liv, men da han var Talsmand for en Retning, der var i Tilbagegang også i Sydthy, forstår det sig, at han ikke fik noget større Følge. Hans øvrige Egenskaber i menneskelig såvel som i kristelig Henseende bevirkede dog, at han havde talrige Venner, hvad man får Indtryk af ved at læse Nekrologen om ham i Thisted Amts Tidende den 23. September 1896. — Pastor Riis-Lowson døde efter 6 Ugers Sygdom af en Underlivslidelse Kl. 11^{1/2} om Aftenen den 14. September 1896. Han blev begravet Mandag den 21. September på Vester-vig Kirkegård. Ved Begravelsen var Kirken fyldt af et så stort Ligfølge, som ingensinde var set der på Stedet, vistnok 800—1000 Mennesker, hvoriblandt henved en Snes Præster og en Del Lærere. Kisten var dækket af et Hav af Kranse, Palmegrene og Blomsterdekorationer fra fjærn og nær. Der blev holdt Taler af Provst *Paludan*, Søndbjerg, Pastor *Petersen*, Helligsø, og af Pastor *Jens Riis* fra Flade på Mors.²⁾

1) Jfr. Max Grohshennig og Th. Hauch-Fausbøll: Danmarks Præstehistorie 1884—1911, 2 Bind (1932), S. 392—93. Jfr. Thisted Amts Avis 15. Sept. 1896.

2) Om Pastor Riis se Chr. Søndergaard: Flade Sogns Historie (1930), 66—67.

Pastor Riis var en Brodersøn til den afdøde. Kisten blev båret ud af Præster, der var i Ornat. Pastor Riis foretog Jordpåkastelsen.¹⁾ Graven findes på Vestervig Kirkegård tæt ud for Vartegnet. Menigheden satte nogle få Måneder efter Jordefærden en meget smuk grå, sleben Granitsten på Graven »i taknemlig Erin-
dring fra Agger og Vestervig Menigheder.«

Efter Riis-Lowsons Død flyttede hans Enke til Brædstrup, hvor Datteren, Fru *Helga Høyer*²⁾, boede; her var hendes Mand Sagfører. Senere, da Høyers flyttede til Hurup, tog Fru Riis-Lowson Bopæl i Thisted. I 1904 flyttede Høyers til Århus, hvorfor Fru R.-L. 1906 tog til *Brabrand* ved Århus. Her boede den gamle Præstefrue så i Villa »Bellevue« til sin Død den 17. August 1914. En Hjerneblødning bortrev pludselig den afholdte og elskelige gamle Dame. Hendes Grav er nu, sammen med en Søns, sydvestligst på den smukke Brabrand Kirkegård. På hendes Gravsten står, foruden Navn og Data: »Hendes Liv var Kærlighed«.

Det er ved at beskæftige mig med H. F. Feilbergs storartede Livsgerning, jeg er kommet til også at indhente Oplysninger om Pastor A. C. Riis-Lowson. Da han var en Præsteskikkelse ud over det almindelige — hans Levnedsløb var jo heller ikke hen ad den lige Landevej — synes det mig værd at bevare Mindet om ham i den historiske Årbog for det Amt, hvorfra han var, og hvor han udrettede det — for ham mislykkede — Arbejde, som trods alt er det, der har gjort hans Navn mest bekendt.

1) Thisted Amts Avis 22. Sept. 1896. Jfr. Thisted Amts Tidende 23. Sept. 1896.

2) Fru H. Høyer har beredvillig meddelt mig adskillige Oplysninger til nærværende Afhandling.